

Guds forsyn

Har Gud forudbestemt alt i livet?

I forbindelse med en temadag i NV-kirken (2015) holdt jeg følgende foredrag om forskellen på reformert og luthersk forståelse af Guds forsyn. Indfaldsvinklen er, om Gud har forudbestemt alt i livet. Det drejer sig om Guds forsyn, og når vi taler om forsyn, taler vi om Guds styre i denne verden. Styrer og bestemmer Gud alt eller kun noget i denne verden? Er alt, hvad der sker i denne verden og i vores liv, Guds vilje? Det mener Calvin. Eller er kun noget af det, der sker i denne verden og i vores liv, Guds vilje, men at Gud alligevel fører sin frelseplan igennem? Det mener luthersk tradition. Her skal vi først se på, hvad Calvin mener, og dernæst på, hvad man mener i en luthersk tradition. Derefter går vi over til at se på tekster fra NT.

Calvin

Jeg vil begynde med et resume af Calvin. Det er baseret på hans dogmatik. Calvin skriver, at alt i denne verden er styret, reguleret og dirigeret af Gud. Der sker kun det, som Gud har forudbestemt, og som Gud vil. Han skriver om, at Gud styrer et menneskes beslutning og vilje, så det præcist udfører, hvad der er Guds vilje. Alt er forudbestemt; alt er villet af Gud, og alt er virket af Gud. Calvins standardformulering er, at Gud styrer alt ifølge hans hemmelige råd. Intet sker tilfældigt. Der findes ikke en blind skæbne. Gud bestemmer, hvornår vi skal dø. Han bestemmer, om vi skal være fattige eller rige, og om vi skal færdes sikkert eller rammes af ulykke eller overfald. Han bestemmer, om en kvinde skal være barnløs eller kunne få børn. Calvin afviser, at Gud tillader det onde via Satan og mennesker. I verden sker der kun det, Gud har bestemt og villet. Satans gerninger er Guds gerninger. Onde menneskers gerninger er Guds gerninger.

Den lutherske tradition

Her vil jeg komme med nogle citater fra markante lutherske teologer fra reformationstiden og kort tid derefter. Den Augsburgske Bekendelse fra 1530 er skrevet af Melancton, som var en af reformatorerne. Den er et af Folkekirkens bekendelsesskrifter. I artikel 19 står der:

Om syndens årsag lærer de, at skønt Gud skaber og bevarer naturen, er syndens årsag dog de ondes, dvs. djævelens og de ugudeliges vilje, som, når Gud ikke hjælper, vender sig fra Gud, sådan som Kristus siger, Joh. 8 (44): "Når han taler løgn, taler han af sit eget".

Gud er ikke årsag til det onde. Det onde kommer fra Djævelen og ugudelige mennesker.

I Artikel 18 om den frie vilje står der i begyndelsen:

Om den frie vilje lærer de, at den menneskelige vilje har en vis frihed

til at virke en borgerlig retfærdighed og vælge ting, der er underkastet fornuften.

I forhold til mennesker og i forhold til samfundet har vi en vis frihed. Vi kan vælge, om vi vil leve moralsk eller umoralsk. Når man taler om sådan en menneskelig frihed, afviser man samtidig, at Gud styrer alt. Det gør han ikke. Vi har en vis handlefrihed.

Melanchton skriver et forsvar for den Augsburgske Bekendelse, der kaldes for Apologien (1531), og i artikel 19 gentager han, hvad han skrev i den Augsburgske Bekendelse. Han citerer kun en linje:

*Så er syndens årsag alligevel en vilje i djævelen og mennesker,
der har vendt sig bort fra Gud.*

Der opstår stridigheder blandt de lutherske reformatorer, og en gruppe samles og skriver Konkordieformlen (1577). I Artikel 11 om Guds evige forudviden og udvælgelse står der:

*Guds forudviden (praescientia) ser og ved på forhånd også det onde,
men ikke på den måde, at det skulle være Guds nådige vilje at det skulle ske.
Men det som djævelens og menneskers forventede, onde vilje vil og ønsker
at foretage sig at gøre, – alt det ser og ved Gud på forhånd, og hans praescientia,
det vil sige hans forudviden, opretholder sin ordening også med hensyn til de onde
handling og gerninger sådan at der sættes en grænse og et mål for det onde
som Gud ikke vil, for hvor langt det får lov til at gå og hvor længe det får lov til
at vare og når og hvorledes han vil hindre og straffe det. Alt dette styrer Gud alligevel
sådan at det tjener til ære for hans guddommelige navn og til frelse for hans udvalgte,
og sådan at de ugudelige bliver til skamme på grund af det.*

*Begyndelsen og årsagen til det onde er imidlertid ikke Guds forudviden, for Gud
skaber og virker ikke det onde og hjælper og beforder det heller ikke, men det er
djævelens og menneskenes onde, forventede vilje sådan som der står skrevet:*

”Israel, du bringer dig selv ulykke, men din frelse er bare hos mig” (Hos 13,9).

Ligeledes: ”Du er ikke en Gud som har behag i ugudeligheder (Sal 5,5).

I en luthersk tradition lærer vi, at Djævelen og mennesker er årsag til onde, at Gud ikke vil det onde, og at Gud sætter grænser for det onde. I en luthersk tradition lærer vi, at Gud ikke styrer alt i denne verden, så at alt, hvad der sker, er bestemt af Gud. Gud har givet os en vis handlefrihed.

Tekster

Vi går over til tekster, og jeg beskriver først Guds almagt, og dernæst præsenterer jeg den bibelske grundmodel, når det gælder implementeringen af Guds almagt. Jeg kommer ind på lignelsen om

ukrudtet i hveden som illustration af denne grundmodel og udbygger denne ved hjælp af andre tekster og til sidst fokuserer jeg mere specifikt på forholdet Gud og det onde.

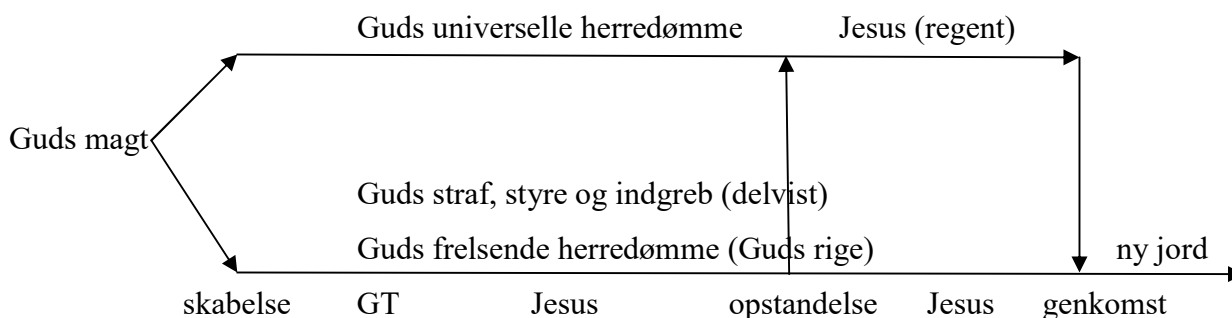
1) Guds almægt

Vi skal først se ganske kort på Guds almægt, og det bliver ganske kort, for det er vi enige om. NT lærer, at Gud er almægtig. Han er den eneste Gud, og han har al magten i himmel og jord (Matt 28,18; 1 Kor 8,6 og 15,24-28). Vi kan tale om et evigt og universelt herredømme, som strækker sig ud over alt, universet, menneskene (troende og ikke-troende), engle, dæmoner og Satan.

Spørgsmålet er ikke, om Gud er almægtig, men om implementeringen af Guds magt i denne verden og i vor tid. Sætter Gud sin almægt igennem helt og fuldt eller kun delvist? Vi skal se på tekster, der viser, at Gud kun delvist sætter sin magt igennem i denne tid.

2) Den bibelske model: Gradvis implementering

Med syndefaldet går alt galt. Synden, døden og ondskaben kommer ind i verden. Satan får magt i denne verden på grund af synden. Gud giver ham rum til at handle. Ondskab præger mennesker, og Gud giver plads til, at de onde kan handle. Men Gud sidder ikke passiv tilbage. Med syndefaldet har Gud tabt denne verden, men fra dag ét begynder Gud at sætte sin magt igennem. Han begynder på sin tilbageerobring af denne verden. Denne magt viser sig på flere måder. Den viser sig i straf over synden. Derved hindrer og begrænser Gud synden og ondskaben. Guds magt viser sig i hans styre i historien og indgreb i denne. Derved fremmer han sine formål og planer. Guds magt viser sig i, at han sætter frelse ind i denne verden. Gud begynder sin tilbageerobring af denne verden og menneskene. Han sætter sin magt ind, men kun delvist. Nøgleordene er ”allerede” og ”endnu ikke”. Gud er allerede virksom i denne verden i straf, i styring af historien, i indgreb og i sin frelse, men Gud sætter endnu ikke alt dette igennem totalt. Det sker først ved genkomsten. Dette er i kort og principiel form det bibelske perspektiv på Guds magt. Modellen ser sådan ud.

3) Illustration: Ukrudtet i hveden

Jeg vil nu belyse dette med tekster. Denne model reflekteres i lignelsen om ukrudtet i hveden (Matt 13,24-30) og udlægningen af lignelsen (Matt 13,36-43). Lignelsen beskriver Guds forsyn (styre) ud fra denne grundforståelse, og vi kan derfor bruge denne lignelse som en nøgletekst, når vi skal se på Guds forsyn eller hvordan Gud implementerer sin almagt.

Himmeriget ligner en mand er lignelsens indledning (Matt 13,24). *Himmeriget* er det samme som Guds rige. Indledningen betyder, at Guds rige svarer til denne fortælling om en mand, der sår god sæd (hvede), der lader god sæd vokse sammen med ukrudt, og som en dag vil adskille ukrudtet fra hveden. Denne mand gør to ting: Han sår og han høster. Det betyder, at Guds rige er ligesom denne såning og denne høst. Såningen refererer til udbredelsen af Guds rige her i tiden. Høsten refererer til dommen ved genkomsten (se vers 39). *En mand* identificeres med Menneskesønnen (vers 37).

Der såede god sæd i sin mark (vers 24). I vers 38 identificeres *god sæd* som *Rigets børn*, og *Rigets børn* er de børn, der tilhører Guds rige. Det er de troende. *I sin mark* identificeres i vers 38 som *verden*. *Marken er verden*. Lignelsen beskriver altså Guds handlen i verden og beskriver, hvordan Guds rige udbredes i denne verden.

Mens folkene sov kom hans fjende og såedes ukrudt i hveden og gik sin vej (vers 25). I vers 38 identificeres fjenden som Djævelen, og *ukrudtet* identificeres som *den ondes børn*. Lignelsen fortæller, at Djævelen er aktiv i denne verden. Gud giver ham plads til at handle. Djævelen sår, ligesom Jesus sår. *Den ondes børn* betyder, at de bærer hans karakter. Det er mennesker, der er inspireret og influeret af Satan, og som har hans onde karakter. Hvad det konkret betyder fortæller vers 41. Her nævner Jesus to karakteristiske ting, nemlig deres fjendskab mod de troende og deres ondskab. Fra den Ondes børn kommer anledninger til frafald, og det viser deres fjendskab. Og fra den Ondes børn kommer lovbrud, og det viser deres ondskab. *Lovbrud* er jo blot et andet ord for ondskab, for lovbrud er brud på Guds lov, der formulerer, hvad kærlighed er.

Da kornet skød op og satte kerne, kom også ukrudtet frem (vers 26). Ukrudtet bliver først synligt, når hveden sætter kerne. Der er sikkert tænkt på rajgræs, som minder meget om hvede, men rajgræs har sorte kerner.

Husbondens folk kom så og spurgte: Herre, såede du ikke god sæd i din mark? (vers 27). Og det er rigtig nok. Bonden såede kun god sæd. *Hvor kommer da ukrudtet fra?* Spørgsmålet er derfor relevant. Bondens folk ved, at ukrudtet ikke kommer fra bonden, men hvor kommer det da fra? *Han svarede: Det har en fjende gjort.* Bonden har ikke gjort det, og bonden er en metafor for Menneskesønnen, Jesus. Jesus har altså ikke gjort det. Gud har ikke gjort det. *En fjende* er i lignelsen Djævelen. Han er Guds fjende, der bekæmper Gud. Han er Guds modstander, der forsøger at ødelægge Guds rige og de troende. Her er det krystalklart, at Gud har givet plads til Djævelen, så at han kan virke i denne verden. Det er også krystalklart, at det onde kommer fra Djævelen. De onde er hans børn. De er influeret og bestemt af ham. Fra dem kommer frafald og lovbrud (ondskab).

Folkene spørger ham så: Vil du have, at vi skal gå ud og luge det væk? (vers 28). Bondens folk foreslår, at ukrudtet og dermed, at den ondes børn straks skal fjernes. *Han svarer dem: Nej, for når I luger ukrudtet væk, kommer I til at rykke hveden op sammen med det. Lad blot begge dele gro side om side indtil høsten.* (vers 29-30) Jesus afviser, at den ondes børn skal fjernes fra denne verden. Jesus tillader dem at leve. I denne verden lever da Rigets børn (de troende) og den Ondes børn (den ikke-troende) side og side.

Det er helt tydeligt i lignelsen, at bonden har en suveræn magt over marken. Den viser sig ved såningen. Den viser sig i, at han kunne befale, at ukrudtet skulle fjernes, og derved viser han, at han er stærkere end Djævelen. Bondens suveræne magt viser sig ved høsten, hvor han har magt til at fjerne ukrudt fra hvede. Til trods for denne magt tillader bonden, at en fjende sår sæd i hans mark. Til trods for denne magt tillader bonden, at ukrudtet får lov til at vokse og modnes.

Dette ændres først ved høsten. *Ved høsttid vil jeg så sige til høstfolkene: Tag først ukrudtet fra og bind det i knipper, så det kan brændes, men saml hveden i min lade* (vers 30). Høsten identificeres med *verdens ende* dvs. med dommen (vers 39). Høsten er dommen. Den finder sted ved Jesu genkomst, og dommen betyder en adskillelse mellem Rigets børn og den Ondes børn.

Konklusion

Lignelsen fortæller, at Menneskesønnen sår Rigets børn i denne verden, og at den Onde sår den ondes børn i denne verden. Menneskesønnen afviser at lade ukrudtet fjernes, og det betyder, at de troende vil leve side om side med ikke-troende i denne verden. Først ved genkomsten vil den Ondes børn blive fjernet og kastet i ovnen med ild. Dette er hovedbudskabet. Lignelsen lærer os altså

- a) Gud sætter ikke sin magt igennem i denne verden. Han giver plads til, at Djævelen og onde mennesker han være og handle i denne verden. Først ved dommen sætter Gud sin magt igennem helt.
- b) Ondskaben kommer fra Djævelen og mennesker og ikke fra Gud. Årsag til frafaldet kommer fra den Ondes børn, og lovbrud dvs. ondskab, udnyttelse, vold, undertrykkelse kommer fra dem.
- c) Da Gud har suveræn magt over verden og Satan, skyldes Satans og de onde børns tilstedeværelse og aktivitet Guds tilladelse. Gud tillader det onde i denne verden.
- d) Den Ondes børn er på tålt ophold. Ved genkomsten vil de blive udskilt. Men først da.

4) Udbygning af modellen

Lignelsen siger ikke alt om vores emne, men den beskriver, at Gud kun delvist implementerer sin magt i denne verden og giver Djævelen og onde mennesker plads til at virke. Først ved genkomsten implementerer Gud sin magt helt og fuldt. Dette svarer til NT's lære om dette.

Satans rolle

I overensstemmelse med det hører vi i NT om Satans reelle magt. Han kaldes for denne verdens hersker (Joh 12,31; 14,30 og 16,11), og hans magt viser sig ved, at han kan tilbyde Jesus alle verdens riger og deres herlighed (Matt 4,8-9). Synden hersker i denne verden, og på grund af synden hersker Satan over denne faldne verden (Ef 2,1-3). Satans magt viser sig ved, at han frister og påvirker mennesker til at synde (Joh 8,44). Satan har magten over døden og kan bestemme, hvornår mennesker skal dø (Hebr 2,14 og jf. Matt 10,28).

Menneskers rolle

Helt i overensstemmelse med lignelsen lærer NT, at det onde kommer fra mennesker. Matt 15,19:

*Thi fra hjertet udgår onde tanker, mord, ægteskabsbrud, utugt,
tyveri, falsk vidnesbyrd og bespottelser.*

Det onde har sin oprindelse i menneskets hjerte, der står for menneskets jeg eller person.

Ondskaben opstår i mennesket som onde tanker, og de udgår fra mennesket og bliver til ord og handling. Paulus skriver i Rom 8,7:

For det, kødet vil, er fjendskab med Gud;

det underordner sig ikke Guds lov og kan det heller ikke.

”Kødet” er en beskrivelse af mennesket i dets oprør mod Gud, og dette menneske underordner sig ikke Guds lov. Mennesket er kød, og ulydigheden kommer da fra menneskets natur.

Jak 1,13-15

Satan og onde mennesker har magt og indflydelse og det onde kommer fra dem. Dette svarer helt til hvad Jakob skriver. Jak 1,13-15:

*Men ingen, som bliver fristet, må sige: ”Jeg bliver fristet af Gud;”
for Gud kan ikke fristes af det onde og selv frister han ingen.
Når man fristes, er det ens eget begær, der drager og lokker én;
når så begæret har undfanget, sætter det synd i verden,
og når synden er vokset op, føder den død.*

Tilskyndelse til synd kommer ikke fra Gud. Det onde (synd) kommer ikke fra Gud, men det kommer fra menneskets begær. Jakob beskriver, hvordan begæret føder synd, og synden føder død. Det onde har altså sin oprindelse i menneskets begær.

Genkomsten: Fuld implementering

Helt i overensstemmelse med lignelsen lærer NT, at Gud først implementerer sin magt fuldt ud ved genkomsten. Det lærer en række centrale tekster. I Kor 15,24. Det handler om genkomsten. Fil 2,9-11. Det sker ved genkomsten. Derfor lærer Åb 20,10, at Djævelen først ved afslutningen på denne verden kastes i ildsøen.

Satan er besejret men endnu ikke tilintetgjort

Samtidig lærer NT, at Djævelen allerede blev besejret ved Jesu død. Jesus taler om, at den stærke, og det er Djævelen, er blevet bundet (Matt 12,29). Paulus skriver, at Gud afvæbnede magterne og myndighederne, og det er alle dæmoniske magter, og førte dem i triumftog i Kristus. Kol 2,15. Det skete ved Jesu død (Kol 2,14). Johannes skriver, at dragen, den gamle slange, Satan, blev styrtet ned til jorden. Åb 12,9. Det skete ved Jesu død (Åb 12,11). Så NT lærer, at Djævelen allerede er besejret, men han er endnu ikke tilintetgjort. Det er den distinktion, vi bruger om dette forhold.

På basis af teksterne kan vi sige. Gud er almægtig. Han er den suveræne hersker i denne verden, men han sætter kun delvist sin magt igennem. Vi skal altså skelne mellem Guds principielle almagt og implementeringen af den. Men det, at Gud kun delvist sætter sin magt igennem i denne verden og tillader Satan og dæmoner og onde mennesker at handle, betyder ikke, at Gud har tabt kontrollen. Den har han fortsat, og den bevarer han.

Guds magt i verden

Det, at Gud sætter sin magt igennem delvist i denne verden, betyder indlysende, at han er aktiv i denne verden, og at han sætter sin magt igennem i denne verden.

a) Det sker ved, at Gud hindrer og straffer synd. Vi har nogle tekster, der beskriver det onde som Guds straf på et nationalt og individuelt plan. På den nationale plan hører vi om Jerusalems og templets ødelæggelse. Det er Guds straf over Israel på grund dets afvisning af Jesus. Her rammer straffen en nation. I Åbenbaringsbogen hører vi, at Gud straffer folkene på grund af deres kamp mod Guds folk. Her rammer Guds straf nationerne. Men det er – så vidt jeg husker – de eneste eksempler, der nævnes i NT. Det generelle billede er, at Gud holder sin vrede tilbage, når det gælder nationernes oprør mod ham (ApG 14,16 og 17,30). Hvis Gud forsat i den nye pagts tid straffer nationer for deres synd, kan vi ikke vide, hvornår det sker, for en konkret straf over et folk er ikke længere en del af åbenbaringshistorien. NT beskriver også Guds straf på det individuelle plan, hvor Gud straffer enkeltpersoner med død og sygdom (ApG 5,1 ff og 1 Kor 11,30). Men det er få eksempler, og det generelle billede er, at Gud holder sin vrede tilbage indtil dommens dag (Rom 2,4-5). NT advarer eksplicit mod, at vi kan slutte, at sygdom og ulykker er Guds straf over menneskers synd (Luk 13,1-5 og Joh 9,3). Gud kan i den nye pagts tid straffe menneskers synd med død og ulykke, men vi kan ikke sige, at Gud har straffet en bestemt person. Dette er ikke længere en del af åbenbaringshistorien. Guds straf over menneskers synd er på det generelle plan:

- vreden i samvittigheden virket af loven (Rom 4,15)
- prisgivelse til synd (Rom 1,24+26+28)
- død og fortabelse

Når det gælder NT, kan vi derfor ikke generelt sige, at det onde kommer fra Gud. Der er tekster, der viser, at Gud i enkelte tilfælde kan straffe nationer og enkeltpersoner med noget ondt, men der er ikke belæg for, at han gør det generelt.

b) Det sker gennem menneskers samvittighed, der fremmer godhed og retfærdighed i denne verden (Rom 2,14-16).

c) Det sker gennem staten, som er Guds tjener, og som straffer det onde og roser det gode (Rom 13,1-7). Staten er Guds redskab og fremmer retfærdighed i denne verden.

d) Det sker ved Guds direkte indgriben (undere, nådegaver)

e) Det sker gennem udbredelsen af Guds rige, som forvandler mennesker fra at være den Ondes børn og til at være retfærdighedens børn. Lignelsen om ukrudtet i hveden.

5) Gud og det onde

Når man er inde på spørgsmålet om Guds forsyn, fokuserer man også på forholdet mellem Gud og det onde. Det er klart, at hvis alt er forudbestemt af Gud, og Gud styrer alt, så er Gud årsag til det onde. Så vil og virker Gud alt det onde i verden. Men dette billede holder ikke, og Guds forhold til det onde er mere kompliceret. Vi kan opdele det i tre områder.

1) Gud som årsag til det onde. Guds straf fører noget ondt ind i vor verden.

a) Syndefaldet. Gud straffer Adam og Eva for deres synd, og han er derfor årsag til det onde der rammer dem. Syndefaldet får konsekvenser for menneske og verden og fører synden ind i verden, så at sygdom og død, ulykker og nød, naturkatastrofer og hungersnød kommer til (Rom 5,12 og 8,20-22). Her kan vi sige, at Gud er indirekte årsag til dette onde.

b) Guds direkte straf. Gud straffer synd med katastrofer, militære nederlag, hungersnød, og det onde, der ligger i dette, kommer da fra Gud. Her er Gud årsag til det onde (Es 45,7 og Am 3,6).

2) Guds tilladelse af det onde. Det onde kommer fra Satan og mennesker, og dette tillader Gud. Her er Gud ikke årsag, men Satan og mennesker er årsag til det onde. Her kan ikke sige, at det onde er forudbestemt eller villet af Gud (Job).

3) Den kristnes lidelse for Kristi skyld. Her kan man tale om, at lidelsen er villet og bestemt af Gud, for det er en del af det at være kristen (1 Pet 2,20-21; 3,17 og 4,12-13)). Lidelsen skyldes vores forening med Kristus i hans lidelser (Rom 8,17) og hans herlighed. Lidelsen og det onde kommer fra Satan og mennesker, men Gud har bestemt, at vi skal lide for hans skyld.

Afslutning

Vi bruger ordet "forsyn" om Guds styrelse af historien og mennesker. Her skal vi skelne mellem frelseshistorie og personhistorie. Frelseshistorien er den store historie, som spænder fra skabelsen, Abrahams udvælgelse og opfyldelsen i Jesu første og andet komme. Her styrer Gud historien, og Gud leder historien frem mod sit mål: dommen og den nye jord. Personhistorien er den lille historie, som omspænder det enkelte menneskes liv. Her styrer Gud og leder den enkeltes historie frem mod sit mål: frelsen. Men vi har ikke belæg for at sige, at alt, hvad der sker i det enkelte menneskes liv,

kommer fra Gud.¹ I personhistorien møder vi ondskab fra mennesker og Satan, ulykker, katastrofer og sygdom, og alt dette flettes ind i vor historie. Gud kan gribe ind og skåne os fra ulykker og ondskab, eller Gud kan tillade, at det rammer os. Men den enkelte kristne lever med forsikringen, at ingen kan rive ham ud af Guds hånd (Joh 10,28), at alle ting samvirker til gode dvs. til frelse for ham (Rom 8,28), og at intet kan skille ham fra Kristi kærlighed (Rom 8,37-39). Det betyder, at Gud ved, hvad der sker, at Gud er nærværende i det, der sker, og at Gud bruger det, der sker i et menneskes liv, til at fremme sine formål med os.

¹ Man bruger ofte Matt 10,29 til at begrunde, at Gud styrer alt i vort liv og ikke kun, at han styrer os gennem alt. I Matt 10,29 står der:

Sælges ikke to spurve for en skilling?

Og ikke én af dem falder til jorden, uden at jeres fader er med den.

Jeg har gengivet DO. Ifølge den græske tekst står der i anden linje blot:

Og ikke én af dem falder til jorden uden jeres fader.

Vi skal altså supplere, og man supplerer med enten ”vilje”, eller ”omsorg”, eller ”tilladelse” eller ”viden”. Hvis der skal tænkes ”vilje” med, må der være tænkt på Guds opretholdende vilje, fordi NT lærer, at ondskab generelt kommer fra mennesker/Satan. Sammenhængen (vers 30) og det parallelle udsagn i Luk 12,6 viser imidlertid, at der er tænkt på viden.